

EGYHÁZAK A VÉGEKEN. SZOCIÁLIS SZEREPVÁLLALÁS ÉS KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS AZ ORMÁNSÁGBAN

Absztrakt

A keresztény szemlélet és életmód sajátossága a felebaráti szeretet, a szolidaritás jelentőségének hangsúlyozása és gyakorlása. Jelen írás célja annak bemutatása, hogyan valósítják meg a történelmi egyházak pasztorációs és karitatív szerepüket a hátrányos helyzetű ormánsági kistelepüléseken; milyen nehézségekkel szembesülnek és milyen eredményeket értek el a szociális problémák kezelésében.

Kulcsszavak: leszakadó kistelepülések, egyházi szerepvállalás, Katolikus Egyház, Református Egyház, Ormánság

Abstract

Role of Religious Organizations in Local Societies of Ormánság Region

Fraternal love, together with the emphasis on solidarity and its practice are peculiarities of Christian approach and way of life. This paper explores how the historic churches execute their charitable role and pastoration in marginalised small settlements of Ormánság Region, what kind of difficulties they had to encounter and what results they achieved in terms of handling social problems.

Keywords: marginalised small settlements, social participation of churches, Catholic Church, Reformed Church, Ormánság Region

„Ezek a falvak a lehetőségek tárházai, annyira nincsen semmi. Nincs konkurencia. Semmi nincs. Ha valaki bemegy oda, és valamit csinál, akkor az van, amit ő csinál. Az emberek fizikailag nem tudnak kimenni a faluból. Az egyháznak akkora sansza lenne itt! Nincs ellenfele. Bemenni, ott lenni, jó dolgokat csinálni! Egy emberre lenne szükség, aki ott lakik, vagy rendszeresen kijár. Pénzkérdés is, de még inkább ember. Pedig, ha valaki idejön, azt úgy szeretik, hogy az életbe nem lesz ennyire szeretve. Itt senkivel sem kell versenyezni.

Elkezdtünk most focizni kedden délutánonként. Egy jó cigány falu, az emberek kint vannak az utcán, össze se kell gyűjteni őket. Mire legközelebb mentem, már minden fiú ott várt.” (plébániaigazgató, Kémes)

A szociológia klasszikusainak számító Karl Marx, Émile Durkheim és Max Weber egyaránt a vallás visszaszorulásáról, társadalmi jelentőségének csökkenéséről írnak munkáikban.¹ A szekularizációs tendenciák előrehaladtával a hagyományos vallásosság valóban kiszorult a társadalmi élet számos színteréről, a szektásodás, az új vallási mozgalmak létrejötte, a fundamentalizmus újjáéledése azonban egyértelműen jelzi: a vallásosság eltűnése helyett annak fokozatos átalakulásáról beszélhetünk.

Az átalakulási folyamat országonként, térségenként eltér a hagyományosan a nyugati kultúrkörhöz tartozó államok tekintetében is. A magyarországi tendenciákat árnyalja a rendszerváltás utáni időszakban megvalósuló kárpótlás és reprivatizáció, melynek hatására a történelmi egyházakhoz kapcsolódó intézmények jelentős térnyerése volt megfigyelhető. Bourdieu szerint a szekularizáció során a társadalomban funkciókat veszített történelmi egyházak napjainkban intézményeik, és az intézményekhez, szervezetekhez kapcsolódó, az egyházak által képviselt érték- és normarendszert követő személyek révén tartják fenn pozícióikat (Bourdieu 2002).

A következő, a történelmi egyházak szociális szerepvállalásával foglalkozó dolgozat egy, a vallási szervezeteknek a kistelepülések társadalmára gyakorolt hatását vizsgáló – jelenleg készülő – nagyobb egység részét képezi. A vizsgált földrajzi egység az Ormánság, Magyarország súlyos gazdasági és társadalmi hátrányokkal küzdő történelmi kistája.²

1 Marx vallással kapcsolatos nézeteinek alapjait Ludwig Feuerbach nézetei alapján fejtette ki (Feuerbach 1978). Durkheim jelentős vallásszociológiai tanulmánya *A vallási élet elemi formái* (Durkheim 1976). Max Weber klasszikus vallásszociológiai elemzéseiben a „világ varázstanításáról” beszél, bár továbbra is jelentős társadalmi hatást tulajdonít a vallásnak (Weber 1992).

2 Ez írás a PTE-BTK Multidiszciplináris Doktoriskola, *„Helyi-területi önkormányzatok – helyi társadalom”* program keretében készült áttekintésen alapul, a Szerző ennek doktoranduszaként bocsátotta rendelkezésünkre egykori szövegét.

A történelmi egyházak és a vidéki térségek átalakulása

A nyugati társadalmakban a 18. század óta felerősödő gazdasági és társadalmi átalakulással, a racionalizáció, demokratizáció és individualizáció terjedésével csökken a tradicionális vallásosság szerepe. A szekularizációs tendenciák előrehaladtával gyengül az egyházak befolyása és szerepe a politika, oktatás, egészségügyi ellátás terén; a nem sajátosan vallási feladatkörök függetlenednek az egyházi szervezetektől (Andorka 1997). Számos funkció és tevékenység azonban megmarad a vallási intézmények hatáskörében. A változások országonként eltérőek, gyakran ellentmondások. Magyarország esetében a rendszerváltozással összefüggő átalakulás és rendezés teret biztosított a történelmi egyházak aktívabb társadalmi szerepvállalásához, amit az állami ellátórendszer gyengülése is indokoltta. A szociális munka jelentős teher a megújulás problémáival szembesülő egyházak számára, ugyanakkor lehetőség értékrendszerük aktív megjelenítésére a társadalmi színtereken. A dolgozat a komoly gazdasági és társadalmi nehézségekkel küszködő, jellemzően aprófalvas terület, az Ormánság problémáit bemutatva arra keresi a választ, mely területeken és milyen hatékonysággal képesek az egyházak a felebaráti szeretet parancsából adódó szociális feladatokat ellátni egy hátrányos helyzetű térségben.

A gazdasági központoktól távol fekvő, vidéki kistelepülések problémáinak megoldása nem csak a magyar döntéshozók számára jelent komoly kihívást, a kérdés a kontinens más államaiban is nehézségeket okoz. Az aprófalvak népességmegtartó erejének fokozása az Európai Unió politikájának egyik prioritása. A rurális térségek³ elnéptelenedésének hátterében – egyéb okok mellett – a vidéki infrastruktúra fejletlensége, a szociális- és egészségügyi ellátórendszer hiányosságai állnak. A munkanélküliségi ráta kiugróan magas, a fogyasztási, művelődési és kikapcsolódási lehetőségek jellemzően szerények. A fiatal, képzett, munkaképes lakosságnak az urbanizált, gazdaságilag fejlettebb területek felé vándorlását tovább erősíti a vidéken élők közötti kapcsolatrendszer gyengülése, a kisebb települések társadalmának szervezetlensége is.

3 A rurális kifejezés nem pusztán a mezőgazdasági jellegre utal, a terminust a gazdasági központoktól távolabb fekvő vidéki területek jelölésére használom (vö. A.Gergely András 2005).

Magyarországon a rendszerváltozással megnőtt az egyes települések önállósága, ugyanakkor visszaszorultak a központi redistributív tervezési és fejlesztési lehetőségek (Andorka 1997). A nagyobb városoktól, prosperáló centrumoktól távolabb fekvő községek, kistelepülések gazdasági helyzete – néhány turisztikai vagy speciális gazdasági központ kivételével – elönytelenül alakult. Az aprófalvak társadalmára jellemző a marginalizált csoportok domináns jelenléte. Alacsony a fiatal, képzett, aktív népesség, magas az idősek, rokkantak, munkanélküliek és a romák aránya. A gazdaságilag elmaradottabb területek aprófalvainak gettósodása napjaink egyik jelentős problémája.

„Kincses Ormánság” – súlyos infrastrukturális, gazdasági és társadalmi problémákkal

Az Ormánság területét a Mecsek déli lejtőitől a Dráváig húzódó, jellemzően sík, ártéri vidék jelenti; körülhatárolása leginkább a jellegzetes szoknya („bikla”) és főkötő-viselet alapján történt. A táj nevét az áradások alkalmával a vízjárta térfelszínből kiemelkedő, megtelepedésre alkalmas dombokról („ormák”) kapta. Határmentisége – részben politikai okokból – hátráltatta gazdasági fejlődését, ugyanakkor jelentős természeti, néprajzi és építészeti kincseket őriz (Császár 2004).

A kistérség gazdasága tradicionálisan az agráriumhoz kötődik. A rendszerváltozást követően a térségben működő néhány ipari jellegű létesítmény megszűnt, jelenleg az Ormánság központi településén, Sellyén található két kisebb vegyi üzem, valamint Vajszlón egy fémmegmunkáló vállalkozás. A szerény élelmiszeripar (2 pékség, 1 burgonyapehely üzem) mellett több, az ártéri erdőkre alapozó fakitermelő vállalkozást találunk. A pécsi, biomassza felhasználására épülő hőerőmű megnövekedett fogyasztása miatt azonban a terület nyersanyagforrásai kimerülőben vannak. A térség nem rendelkezik jelentősebb foglalkoztatóval, nincsenek tőkeerős üzemek, a vállalkozások többsége önfoglalkoztató kényszervállalkozásnak minősül (<http://www.ormansag.hu>). A tercier szektor – a határ közelsége ellenére – helyi jelentőségű, alacsony színvonalú (kb. 100 km hosszúságban nincs határátkelő). A területet jellemző problémák hátterében – több más tényező mellett – a gyér és nem megfelelően strukturált közlekedési hálózat áll. Magas a zsáktelepülések aránya, a vasútvonalak felszámolása jelenleg is

zajlik. Az Ormánság, a Dél-Dunántúl periférikus helyzetben lévő kistájaként – fejletlen infrastruktúrájával, funkcióhiányos központjaival – jelentős külső források bevonása nélkül nem számíthat gazdasági fellendülésre (Enyedi 2004).

A 47 települést és mintegy 18 000 magyar, horvát és cigány nemzetiségű lakost tömörítő Ormánság gazdasági elmaradottsága mellett a társadalmi problémák melegágya. A tájegységet jellemző korábbi problémák a 18–19. századi birtokrendezésekre és a birtokviszonyok kapcsán kialakult „egyke-kultúrára” vezethetők vissza. A 20. század elején rögzült határmenti helyzet, a településhálózati sajátságok, az 1960-as évektől felerősödő demográfiai erózió tovább nehezítették a térség helyzetét (Beluszky 2002).

Több településen előrehaladt az etnikai homogenizálódás folyamata. A cigány népesség korábban – bár marginális szinten – megtalálta a helyét a munkamegosztásban, az államszocialista gazdaság összeomlása után azonban a cigányság által végzett gazdasági funkciók elértéktelenedtek, sőt feleslegessé váltak (Ladányi – Szelényi 2004). Az eltérő kultúrával rendelkező katolikus horvátok, református magyarok, és az eredetileg ortodox, majd főként katolikus vallású beás cigányok között hagyományosan meglévő feszültségeket a hátrányos gazdaságföldrajzi helyzet a rendszerváltás után tovább fokozta.

A munkanélküliségi ráta 35% körüli, ez az országos arány közel négyszerese, de a Baranya megyei átlagot is háromszorosan felülmúlja (Baranya Megyei Munkaügyi Központ 2006). Jelentős az inaktív és eltartottak száma. Magas a deviáns viselkedési formák előfordulásának aránya, komoly problémát jelent a megélhetési bűnözés és az alkoholizmus. A hagyományosan hátrányos helyzetben lévő csoportok (idősek, betegek, sérültek, alacsony iskolai végzettségűek, képzetlenek stb.) népességen belüli aránya növekvő tendenciát mutat.⁴

A történelmi egyházak szociális szerepvállalásának alapjai és színterei

A fenti mutatók igazolják, hogy a Baranya megye déli részén fekvő Ormánság Magyarország egyik legelmaradottabb területe. Az infrastrukturális fejletlenség és a gazdasági nehézségek összekapcsolódnak a hátrányos helyzetű csoportok domináns

jelenlétével, és a deviáns viselkedési formák halmozódásával. Az állami, önkormányzati ellátórendszer nem képes a helyi problémák orvoslására. A képzetlenebb rétegek elvándorlásával több ormánsági kistelepülésen az egyház képviselői jelentik a helyi értelmiséget. A térségben végzett interjúk során⁵ kiderült, hogy a történelmi egyházak reprezentánsai a spirituális igények kielégítésén túl jelentős szociális és közösségépítő tevékenységet folytatnak a helyi lakosság érdekében, a lokális kihívásoknak megfelelően. Az Ormánság területén a katolikus és református egyház rendelkezik tradíciókkal és kiépített intézményrendszerrel, ezért a továbbiakban a fenti két egyházhoz kapcsolódó segítő tevékenységek bemutatására szorítkozom.⁶

A történelmi egyházak szerepvállalásának hátterében a felebaráti szeretet keresztény köteletségén túl több más tényező is szerepet játszik. A szekularizációs tendenciákra adott válaszreakcióként a karitatív munka segítségével az egyházak képesek megjeleníteni értékrendszerüket a társadalmi színtereken. Ez a gondolat találkozik a katolikusok társadalmi részvételét serkentő pápai szociális enciklikák⁷ szellemiségével éppúgy, mint a református gyülekezetek hagyományosan demokratikus jellegű légkörével. Az 1962 és 1965 között ülésező, a katolikus egyház megújulását célul kitűző második vatikáni zsinatnak is egyik alapvető irányelve a hatékonyabb társadalmi szerepvállalás.

5 A dolgozat alapjául a történelmi egyházak Ormánságban tevékenykedő 12 képviselőjével (2 református lelkész, 3 katolikus pap, 2 civil plébánia-igazgató, 3 hitoktató és 2 önkéntes) készített szociológiai interjúk szolgáltak.

6 Az Ormánság kistelepülésein jelentős a Jehova Tanúi felekezet terjedése (hagyományosan a hátrányos helyzetű, szegény népesség körében). A felekezetnek – a lelki gondozáson felül végzett – szociális szerepvállalásáról nincs tudomásom. Említést érdemel egy új keletű kezdeményezés: Gilvánfán, a cigányok által lakott ormánsági kistelepülésen 2005-ben indult útjára 60 tanulóval a Tan Kapuja Buddhista Egyház által működtetett Kis Tigris Gimnázium, amely a jó képességű, de nehezen mobilizálható hátrányos helyzetű tanulók segítségét tűzte ki célul. Az intézmény szakmai hátterét a pécsi Gandhi Gimnázium és a budapesti Belvárosi Tanoda biztosítja.

7 Az 1891-es *Rerum novarum* óta több pápai és püspöki kari megnyilatkozás keresi a társadalmi problémák megoldásának lehetőségeit. A XXIII. János pápa által 1961-ben kiadott *Mater et Magistra* c. enciklika felhívja a figyelmet a rurális térség infrastrukturális és gazdasági problémáira, a vidéki területek elnéptelenedésére (Tomka – Goják 1992).

4 2013-ban a térség munkanélküliségi rátája az országos átlag két és félszeresét tette ki (27,3%), a foglalkoztatott nélküli gyermekes háztartások aránya 13%.

Az Ormánságban a katolikus és református segítő munkát az egyházak történelmileg kiépült intézményrendszere alapozza meg. Az egyházközségek minden kistelepülésen jelen lévő, lelkészekből, papokból, világi plébánia-vezetőkkel, hitoktatókból álló hálózata lehetővé teszi az emberekkel való személyes kapcsolatépítést, elősegíti az idomulást a konkrét élethelyzetekhez, lokális problémákhoz. Az egyházi szerepvállalást másrésről az állami ellátórendszer gyengeségei és a helyi lakosság igényei teszik szükségessé. A felemás módon, ellentmondásosan kiépült szocialista jóléti rendszer átalakulásával az ormánsági kistelepüléseken élők hátrányai fokozódtak. Ilyen szituációban az egyházak helyi képviselői akkor maradhatnak hitelesek, ha tevékenységük nem korlátozódik csupán a lelki gondozás területére: a személyiség egységéből kiindulva munkájuknak igazodniuk kell a „rájuk bízott” helyi lakosság gondjaihoz, szükségleteihez. A gyakran katasztrófálisnak mondható szociális viszonyok kikényszerítik a komplex, az egész személyiségre fókuszáló módszereket. Ezt ormánsági települések mérete is elősegíti; kedvez a személyes kapcsolatok, kötődések kialakulásának (Andorka 1997).

A közösségszervezés a történelmi egyházak által ellátott legalapvetőbb, ugyanakkor a települések népességmegtartó erejének fokozása céljából az egyik legfontosabb feladat. A vallás összetartó ereje, a hasonló gondolkodású és értékrendű emberekkel való rendszeres találkozás jelentős mértékben járul hozzá a helyi lakosság mentális egészségének fenntartásához, ugyanakkor a vallás gyakorlásának fontos konfliktusmegoldó funkciója is van (Pikó 2002).

Az egyházak segítő tevékenysége jelentős részben intézményeiken keresztül valósul meg. A református egyház által működtetett siklósi alkoholmentő misszió ápolói nagy számban kerülnek ki a hátrányos helyzetű ormánsági térség szenvedélybetegei (alkohol, drog, szerencsejáték) közül. A cigánymisszió mindkét egyház berkein belül működik, a térítés mellett alapvetően szociális segítségnyújtásban manifesztálódik. Gyakori a tartós élelmiszer- és ruhasomagok osztása, egy a katolikus egyházhoz kötődő alapítvány naponta meleg étellel lát el a térségben élő mintegy 100 rászoruló. A karitatív tevékenység fenti formái azonban csak a súlyos nélkülözéssel küszködő lakosság alapvető szükségleteinek kielégítését segítik, a válságból nem jelentenek kiutat.

A társadalmi mobilitás alapvető csatornája lehet az oktatás. Mindkét egyház tart fenn oktatási intézményeket a térségben. A katolikus egyház Alsószentmártonban vette át a helyi óvoda működtet-

tését. Ormánsági cigány származású tanulók jelentik a Siklósi Szent Imre Általános Iskola legfontosabb bázisát. A református egyház pécsi gimnáziuma is elsősorban az ormánsági tanulóakra alapozva jött létre, a 2007/08-as tanévtől két általános iskola átvételét (Drávafok, Vajszló) tervezik a kistérségben. Az egyházi beavatkozásnak köszönhetően megmarad a helyi iskola, új profillal gazdagodik, ugyanakkor a vezetőség nem titkolt célja, hogy az általános iskolát – a megfelelő tanulólétszám biztosítása céljából – bázisként használja gimnáziuma számára. A Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola a 2005/06-os tanévtől vett át egy megszűnő kistelepülési általános iskolát, amely jelenleg a felsőoktatási intézmény gyakorlóiskolájaként működik. Jelentős részben egyházi szerepvállalásnak köszönhető – a főként hátrányos helyzetű ormánsági fiatalok részére – az 1990-es években megalakult pécsi Gandhi Gimnázium és a mánfai Collegium Martineum létrejötte is.

Az intézmények keretei között megvalósuló támogató tevékenységnél is fontosabb szerepe van a helyi lakosság életében az egyházak helyi képviselői által nyújtott alkalmi vagy rendszeres segítségnek. A rendelkezésre álló anyagi eszközök és lelki támogatás mellett a tanácsadás és közösségfejlesztés terén elvitathatatlan jelentősége van a kistelepülésen gyakran egyedüli diplomásként tevékenykedő munkatársaknak. Az alacsony iskolázottsági mutatókkal jellemezhető falusi népességnek gyakran jelent problémát a hivatalos ügyek intézése, az egyes támogatásokkal kapcsolatos nyomtatványok kitöltése stb. Ilyen esetekben értékes segítséget jelent számukra az egyházak helyi reprezentánsaitól érkező tanácsadás, felvilágosítás.

A térségben működő néhány fiatal katolikus plébánia-igazgató és református lelkész közös ökumenikus koncertekkel, rendezvényekkel igyekszik színesebbé tenni az ormánsági kistelepülések hétköznapjait. Munkálkodásuk révén – úgy tűnik – közelebb kerülhetnek egymáshoz a térség eltérő kulturális háttérrel rendelkező lakói.

A településeken végzett rendszeres hitoktatás – az egyházak helyi munkatársainak elmondása alapján – a speciális helyi igényekhez alkalmazkodva átalakult, személyesebbé vált, gyakran egészül ki játszóházzal, vallásos ismeretek mellett más tudásanyag átadásával, délutáni foglalkozásokkal. A délutáni felkészülést és az iskolai integrációt segítő tanoda-rendszer is több helyen valósult meg egyházi közreműködéssel. Néhány településen megfigyelhető, hogy az egyház képviselői bekapcsolódnak helyi hagyományörző csoportok kialakításába, illetve támogatásába.

Az ormánsági kistelepülések hátrányos helyzetű lakóinak egyik legjelentősebb problémája az elszigeteltség. A társadalmi kirekesztődés hátterében nem annyira a hiányos infrastruktúra, sokkal inkább fontos társadalmi funkciók elvesztése áll. A gettósodó falvakban élő alulképzett lakosságnak a hosszú inaktív időszak növekedésével egyre kisebb esélye van a munkaerőpiacon való eredményes fellépésre (Gaszó – Laki 2004). A külső kapcsolati háló megritkulásával együtt jár a tudati beszűkülés is, főként az idősebb korosztályba tartozók körében. A településre érkező egyházi munkatárs – egy külső szervezet helyi képviselőjeként – kapcsolódási pontot jelenthet a nagyobb társadalmi egységek irányába. Néhány egyházi kötődésű segítő külső kapcsolatnak felhasználásával talált forrásokat a helyi problémák enyhítésére (alapítványok, segélyszervezetek, egyházmegye, más egyházközösségek). Az ormánsági kistelepüléseken élő, hátrányos helyzetű lakosságot támogató egyházi szereplők annál hatékonyabbak, minél szervezettebben tartoznak a helyi társadalomhoz, ugyanakkor minél több, a szociális munka szempontjából értékes külső kapcsolattal rendelkeznek.

Alsószentmárton: példaértékű egyházi szerepvállalás az ormánsági cigányság körében

Az Ormánság nyugati peremén, Siklóstól 12 km-re délre található a kb. 1000 fős Alsószentmárton. A település már méretéből és horvát tradícióiból adódóan sem tartozik a tipikus ormánsági aprófalvak közé, bemutatását sajtósági viszonyai, valamint a helyi katolikus pap kezdeményezéseinek alapuló mintaszerű segítő tevékenységek teszik indokoltá.

Alsószentmárton Magyarország első olyan települése, ahol a cigány népesség aránya elérte a 100%-ot. A helyi lakosságot korábban alkotó református magyarok és katolikus horvátok száma a környéken elterjedt „egykézés”, és a gazdaság szocialista átalakításával összefüggő urbanizációs tendenciák következtében apadt fokozatosan az 1980-as évekre elért abszolút minimumra. Helyükre áramlottak be az archaikus román nyelv muncsán nyelvjárását beszélő beás cigányok.

A falu a prosperáló gazdasági góccoktól távol fekvő kisebb települések képét mutatja, infrastrukturális ellátottsága rendkívül alacsony szintű. A vasútvonal elkerüli, Siklósról 4 autóbuszjárat indul naponta Alsószentmárton irányába. Az utak állapo-

ta rossz, a kommunális hulladék gyűjtése, tárolása és elszállítása megoldatlan. „Természetesen” nincs vezetékes gáz, szennyvízelvezetés és kábeltelevízió sem. Az 1990-es években bekötött 7 telefonvonalból egyetlen üzemel magánszemélynél.

A rendszerváltozás után a városi (Pécs, Siklós) munkahelyeken dolgozó cigányok többsége elvesztette állását, jelenleg 90% feletti a munkanélküliség a településen. A települést övező földek nem a helyi lakosok tulajdonában vannak, így az östermelés lehetőségei sem adóttak.⁸ A családok szerény bevételeinek jelentős része származik az állami szociális ellátórendszerből; a GYES-t, GYED-et, nyugdíjat, szociális járulékot, jövedelemplótó támogatást alkalmi és időnyomunkával (mezőgazdasági bérmunka, csigaszedés stb.) egészítik ki (Harmat 2004).

A gazdasági átalakulás kezdetén, 1989-ben költözött a településre a falu mindmáig egyetlen nem cigány származású lakója, a helységben már korábban is plébánosi tisztelet betöltő katolikus pap, az első „cigányokért felelős lelkész” Magyarországon. Lankó József – felismerve a problémák súlyosságát és a személyes segítségnyújtás szerepének fontosságát – maga kérte kihelyezését Alsószentmártonba. A helyi gyermekeket a 80-as évek végén ingyenesen táboroztató fiatal káplánból mára 50 év körüli plébánossá, a falu életének központi alakjává vált. A kilenc másik településért is felelős pap a lelkészi feladatok elvégzésén túl jelentős szociális és közösség-szervező tevékenységet folytat. A tűzoltásnak számító karitatív segítségnyújtás mellett – alkalmankénti ruha-, cipő- és élelmiszerosztás (a Pécsi Egyházmegye és német egyházközösségek segítségével) – a problémák átfogóbb megoldására is vállalkozott.

Az időnyomunkában szegény téli időszakot jellemző nehéz anyagi helyzet enyhítésére indult el kb. 10 éve egy tradicionális cigány mesterség, a kosárfonás felélesztése. Ennek érdekében az alapanyagot a helyi egyházközösség a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány segítségével szert tett egy 30 hektáros fűzfákkal borított bérelt területre. Több alsószentmártoni lakos is részt vett a munkaügyi központ tanfolyamán; a kosárfonás eleinte eredményes vállalkozásnak bizonyult, az értékesítési lehetőségek azonban egyre korlátozottabbak, a piacon nem mutatkozik a kínálatnak megfelelő igény a népi mesterségek termékei iránt.

⁸ A mezőgazdasági termelés útján való önellátásra tett kísérletek az adekvát beás tradíciók hiánya, valamint a konyhakerti növénytermesztés és háztáji állattartás gazdaságtalansága miatt zátonyra futottak. Vö. Ladányi – Szélényi 2004:88-103.

A plébános kezdeményezésére létrejött Szent Márton Caritas Alapítvány a sérült, beteg és idős emberek étkeztetésének megoldását tűzte ki célul. Jelenleg három faluban 90 személy jut ingyenesen meleg ételhez; a konyha munkalehetőséget is nyújt a hátrányos helyzetű településen élők számára. Az alapítvány az igényekhez alkalmazkodva szociális gondozókat is foglalkoztat, jogi, szociális és lelki tanácsadó szolgálatot működtet.

Lankó József szerint az Ormánság szociális nehézségeinek megoldása nem lehetséges csupán helyi erőből, helyi kezdeményezésekkel, jelentős külső segítség bevonására van szükség. A saját szerepét a problémák lehetőség szerinti enyhítésében látja. Az ormánsági cigány népesség életének javulását a fiatalok műveltségi szintjének emelkedésétől, a többségi társadalom iskolarendszerébe való integrálásától, felelős cigány értelmiség létrejöttétől várja. Segítő tevékenységét ezért összpontosította az oktatás területére.

Alsószentmártonban magas a gyermekkorú népesség aránya, megfelelő óvodai ellátásuk hosszú ideig megoldatlan maradt. A katolikus egyház által visszaigényelt korábbi óvoda épületében új, cigány óvoda kialakítása kezdődött meg 1998-ban. Az intézményt a pécsi egyházmegye tartja fenn, 11 dolgozójából nyolcan cigány származású helyi lakosok. A beás gyermekek két nyelven tanulnak az óvodában, elősegítve ezzel az integrációt a magyar iskola-rendszerbe. A gyermekek jelentős része folytatja tanulmányait a siklói katolikus általános iskolában.

Az iskolai szegregáció megelőzése érdekében működik a plébánia hittantermében a napközi-játsszóház jellegű, állami támogatással működő tanoda, ahol a gyermekek pedagógusok irányítása mellett készülhetnek fel a tanulmányi munkára. A középiskolás és levelező oktatásban résztvevő tanulók számára is biztosítanak konzultációs lehetőséget.

Lankó Józsefnek szerepe volt a pécsi Gandhi Gimnázium létrehozásában, valamint a mánfai Collegium Martineum megalapításában is. A „cigánykollégium” 1996-ban nyitotta meg kapuit. Lakói olyan – pécsi és komlói szakközépiskolákban és gimnáziumokban tanuló – tehetséges fiatalok, akik hátrányos helyzetű kistelepülésekről, zárt cigány közösségekből, nehéz körülmények között élő családokból érkeztek. A kollégium olyan háttérrel ad számukra, amely demokratikus rendje és közösségi jellege (lakócsoportokat alkotnak) miatt otthoni légkört képes biztosítani, ugyanakkor a tanulmányi munka hatékony támogatásával, színes kulturális programjaival elősegíti a tanulási nehézsé-

ségek és beilleszkedési problémák leküzdését. Az alsószentmártoni plébános rendszeresen látogatja a kollégium lakóit (Harmat 2004).⁹

Lankó József tevékenysége sokszínű segítő munkássága mellett azért példaértékű, mert a szociális segítségnyújtás egyházi csatornáin mellett sikerült elérnie, és bevonna az egyházi kötődéssel nem rendelkező, az ormánsági cigány népesség támogatásában érdekelt személyeket és csoportokat is. Kezdeményezései már nem csak egyszemélyes projektek, a lelkész körül kialakult segítő csoport, a sokszínű kapcsolati háló záloga a programok fenntarthatóságának. A katolikus pap példája ugyanakkor azt is megmutatja, milyen a kistelepülések helyi problémáinak megoldásában a személyes kvalitás, a kezdeményezőkézség és elkötelezettség szerepe.

Kihívások, az egyházi szerepvállalás további lehetőségei

Az egyházakhoz, vallási szervezetekhez kötődő segítségnyújtás hatékonyságát segítheti – az állami szociálpolitikai eszközökkel szemben – a helyi közösségekbe integrált segítőkre jellemző személyesség, és személyközpontúság. Az eredményesség szempontjából fontos, hogy az elsődleges motívum ne a térítés, vagy a vallásos értékrend átadása legyen, hanem a hátrányos helyzetű személy vagy csoport konkrét problémájának megoldása, szükségleteinek kielégítése. Az egyházak ugyanakkor stabil erkölcsi értékek felmutatásával és hiteles képviselővel olyan azonosulási mintákat kínálhatnak, melyek átvétele jelentősen növeli a kistelepüléseken élők mentális egészségét, s csökkenti a deviáns viselkedési formák kialakulását (Kálmán – Könczei 2002).

A természeti szépségekben gazdag Ormánság fejlődésében nagy szerepe lehet a turizmusnak. A térségtől keletre található máriagyűdi kegyhely zarándok-turizmusa, a Villány-Siklói Borút és a harkányi gyógyfürdő összekapcsolódhatna az értékes ormánsági 18. századi, festett fakazettás református műemlék-templomok (Adorjás, Drávaiványi, Kórós) megtekintésével. Az egyes egyházak közötti együttműködés további erősítése, a szociális programok összehangolása is fontos lenne a kisebb települések lakosságának érdekében. Ez a feladat az

⁹ A kollégium 12 év működést követően, 2008 szeptemberében zárta be kapuit a hosszú éveken át görgetett adósságok miatt, mivel hiányoztak a fenntartáshoz szükséges források, s azt pályázati pénzből sem tudták előteremteni.

egyházi alkalmazásban állók csekély száma miatt is sürgető. Szükség lenne laikusok munkatársak és önkéntes segítők további bevonására is.

A hatékony szociális segítő munka az alkalomszerű jótékonykodáson túl megköveteli a rendszeres, aktív, személyes jelenlétet, ugyanakkor szükséges, hogy az egyes személyekhez kötött akciók és programok intézményesüljenek, beépüljenek a közösség mindennapjaiba. Csak a szervesen a helyi közösségbe integrált projektek életképesek és tarthatók fenn külső beavatkozás nélkül. A gazdaság prosperáló gócaitól távol fekvő ormánsági kistéleplések azonban hatékony külső segítő támogatás nélkül nem tudnak kilábalni a válságból. A történelmi egyházak intézményeik és az egyházakhoz kötődő személyek révén jelen vannak a térségben. Egyes képviselőik a keresztény értékrend alapján állva – kisebb-nagyobb hatékonysággal – munkálkodnak a helyi társadalom problémáinak enyhítése érdekében. Az egyházi szociális szerepvállalás vizsgálata során szerzett tapasztalatok azt sugallják, hogy a segítő tevékenység kiszélesítésével, összekapcsolódásával más, hasonló célokkal rendelkező szervezetek munkájával, és további csoportokra való kiterjesztésével jelentős javulás érhető el a lakosság életminőségében és fokozható a kisebb települések népességmegtartó ereje. Ezért egy, az Ormánság átfogó fejlesztését célzó stratégiának figyelembe kell vennie az egyházi, illetve egyházakhoz kötődő kezdeményezéseket is, lehetőség szerint építve azokra.

Felhasznált irodalom

- Andorka Rudolf 1997 *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- A. Gergely András 1993 *Urbanizált méhkas, avagy a helyi társadalom*. MTA Politikai Tudományok Intézete – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- A. Gergely András 1997 *Kisebbség, etnikum, regionalizmus*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.
- A. Gergely András 2005 Falutematika – falutropológia. In *Nemzetfelfogások – Falupolitikák*. Szerk. Bognár L. – Csizmady A. – Tamás P. – Tibori T. Új Mandátum Kiadó – MTA SZKI, Budapest, 108-117.
- Beluszky Pál 2002 Területi hátrányok a lakosság életkörülményeiben – hátrányos helyzetű területek Magyarországon. In *Vég kiárutás II*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.

- Bourdieu, Pierre 2002 *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Császár Ferenc szerk. 2004 *Kincses Ormánság: értékek, hagyományok*. Ormánságfejlesztő Társulás, Siklós.
- Enyedi György 2004 Az új gazdasági tér formálódása Magyarországon. In Csizmady A. – Husz I. szerk. *Település- és városszociológia*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Gazsó Ferenc – Laki László 2004 *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Giddens, Anthony 2005 *Elszabadult világ. Hogyan alakítja át életünket a globalizáció?* Napvilág Kiadó, Budapest.
- Harmat József 2004 A remény egy szigete – Alsószentmárton. In Nagy Attila – Péterfi Rita szerk. *A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*. OSZK – Gondolat Kiadó, Budapest.
- Kálmán Zsófia – Könczei György 2002 *A Taigetostól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kovács Tibor szerk. 2000 *Településhálózat VII. Törpefalvak a településrendszerben*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Ladányi János – Szelényi Iván 2004 *A kirekesztettség változó formái*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Pikó Bettina 2002 *Egészség szociológia*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Tomka Miklós – Goják János szerk. 1992 *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Szent István Társulat, Budapest.
- Weber, Max 1992 Vallásszociológia. In *Gazdaság és társadalom* 2/1. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 109-324.

További források:

- Baranya Megyei Munkaügyi Központ, 2006: A munkanélküliségi ráta alakulása területenként, Baranya megyében és országosan 2001 – 2005. <http://bmmk.hu>
- Ormánságfejlesztő Társulás, <http://www.ormansag.hu>